

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми «ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ»

Виконала: здобувачка 2 курсу, РО1-М19згрупи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Корженко Юлія Ігорівна
Керівник: Дутко О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
педагогіки та управління навчальним закладом
Рецензент: Гудима Н.В., кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1. Лінгводидактичні вимоги до оволодіння культуромовними навичками молодших школярів	9
1.2. Зміст та завдання вивчення елементів лексикології в початковій школі.....	21
1.3. Вивчення елементів лексикології як передумова формування культуромовних навичок учнів 1–4 класів.....	33
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ.....	45
2.1. Система роботи над формуванням культуромовних навичок учнів під час вивчення елементів лексикології.....	45
2.2. Методика проведення експериментального дослідження.....	61
2.3. Перевірка ефективності експериментального дослідження.....	84
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність проблеми. В умовах національного та соціально-культурного становлення державності та демократизації суспільства, відродження інтелектуального й духовного потенціалу громадян України, розширення сфер функціонування української мови як державної особливої ваги набуває культура мовлення – найважливіший засіб спілкування, виховання й всебічного розвитку особистості.

Серед основних завдань навчання української мови передусім варто виділити „формування вмій і навичок спілкування, вільного вираження думок і почуттів у різних сферах суспільного життя; оволодіння культурою мовлення; засвоєння основних усних і писемних норм української літературної мови, її виражальних лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних засобів” [31, с. 25] тощо. Знання лексики української мови сприяє формуванню активної духовно багатой особистості, яка повинна не лише знати теоретичні відомості про лексичні одиниці української мови, а й уміти правильно, доречно й точно використовувати їх у власному мовленні.

Проблема реалізації визначеної в Державному стандарті початкової освіти мовленнєвої лінії вивчення мови на одне з чільних місць висуває роботу над словом з огляду на ту важливу роль, яку відіграє лексика в комунікативно спрямованому оволодінні мовою [10].

Робота над вивченням лексичного матеріалу в початкових класах має велике загальноосвітнє й практичне значення. Вивчення його розширює знання учнів про мову, ознайомлює з одиницею мови – словом, є головним джерелом збагачення словника учнів. Вивчення лексики розвиває увагу учнів до значення й уживання слів у власному мовленні, виховує потребу в доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови.

У початкових класах лексикологія є лінгвістичною основою методики словникової роботи. Упродовж 4-х років молодші школярі спостерігають за вживанням у текстах слів із прямим і переносним значеннями, розрізняють родові й видові поняття, усвідомлюють суть багатьох лексичних явищ

(багатозначності, синонімії, антонімії), ознайомлюються з фразеологізмами, поповнюють свій активний лексичний запас, вчаться користуватися тлумачним словником та під керівництвом учителя з'ясовують етимологію окремих слів, працюють над очищенням мовлення від суржику, жаргонної, вульгарно-просторічної лексики [21, с. 50].

Проблема формування культуромовних навичок та культури мовлення завжди була в центрі посиленої уваги вітчизняних лінгвістів і методистів (Н. Бабич, І. Білодіда, О. Біляєва, М. Жовтобрюха, А. Каніщенко, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Пилинського та ін.). Зокрема, досліджено питання мовної культури людини, теорії мовної норми, комунікативні якості культури мовлення, психолінгвістичний аспект мовленнєвих висловлювань тощо.

Однак питання систематичної роботи щодо формування й удосконалення мовленнєвої культури учнів закладів загальної середньої освіти, зокрема початкової, залишається актуальною й водночас недостатньо розробленим. Окремі аспекти формування культуромовних навичок школярів початкової ланки висвітлено у методичних дослідженнях: становлення й розвиток орфоепічних норм мовлення молодших школярів (М. Микитин), прийоми вироблення в дітей навичок мовленнєвого етикету (Р. Миронюк), формування орфографічних норм української мови в молодших школярів (Р. Черновол-Ткаченко) тощо.

Система роботи щодо вивчення засобів лексикології на основі діяльнісного й функціонального підходів знайшла своє висвітлення в працях О. Біляєва, М. Вашуленка, В. Мельничайка, О. Хорошковської, Н. Гац, І. Гудзик та ін. Важливу роль у розв'язанні проблеми формування культуромовних навичок у процесі вивчення елементів лексикології відіграли дослідження в галузі психолінгвістики, зокрема теорія мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв та ін.) і теорія поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін та ін.).

Проте методичні дослідження свідчать, що проблемі формування культуромовних навичок у процесі вивчення елементів лексикології у початкових класах приділяється недостатньо уваги. З огляду на сказане, актуальність означеної проблеми та недостатнє її вивчення й зумовили вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження – процес формування культуромовних навичок у початковій школі.

Предмет дослідження – методика використання засобів лексикології в процесі формування культуромовних навичок молодших школярів.

Мета дипломної роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику використання засобів лексикології у процесі формування культуромовних навичок учнів початкових класів.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати особливості вивчення лексикології в початкових класах як передумову формування культуромовних навичок дітей;
- 2) охарактеризувати методичні проблеми розвитку культуромовних навичок учнів 1–4 класів засобами лексикології;
- 3) обґрунтувати систему роботи з формування культуромовних навичок учнів засобами лексикології;
- 4) організувати і провести експериментальне дослідження для перевірки теоретичних положень, визначити його результативність.

Гіпотеза дослідження: якщо методично забезпечити реалізацію системи роботи з формування культуромовних навичок учнів початкових класів у процесі вивчення елементів лексикології, то збагачення та активізація словника дітей буде більш ефективним.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського НВК № 9 Хмельницької області. У ньому брали участь учні 3-х класів. 3-А – експериментальний клас (23 учні) і 3-Б – контрольний (22 учні).

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження; синтез, узагальнення й систематизація теоретичних та практичних відомостей; моделювання проблеми вивчення елементів лексикології на уроках української мови під час виконання вправ; спостереження за навчально-виховним процесом; бесіди з вчителями, учнями. Використані методи забезпечили комплексне пізнання предмета дослідження, дали можливість кількісно та якісно проаналізувати експериментальні дані.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на 2-х міжнародних, 9-ти всеукраїнських і 1-й регіональній конференціях:

- міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи“ із доповіддю “Лексикографічні вправи і завдання на уроках української мови у Новій українській школі” (24 квітня 2020 року, м. Умань);

- VI міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти” із доповіддю “Наступність у формуванні культуромовних навичок дошкільників і молодших школярів засобами лексикології” (16-17 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- II всеукраїнській науково-практичній конференції “Технології виховання і розвитку дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти” із доповіддю “Розвиток мовлення старших дошкільників під час бесіди” (29 вересня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській онлайн-конференції “Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи” із доповіддю “Критерії культури мовлення і спілкування в початковій школі” (15-16 жовтня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- IV всеукраїнській науково-практичній конференції “Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії” із доповіддю “Здатність учителя початкової школи до формування культуромовних

навичок молодших школярів засобами лексикології” (28-29 жовтня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській інтернет-конференції „Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи“ із доповіддю “Формування культуромовних компетентностей молодших школярів під час роботи із текстом” (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів „Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи“ із доповіддю “Теоретичні основи формування культуролінгвальних компетентностей молодших школярів у мовно-літературній освітній галузі” (2019 рік, м. Івано-Франківськ, м. Бердянськ, м. Вінниця, м. Кам'янець-Подільський, м. Київ, м. Кропивницький, м. Мукачеве, м. Полтава, м. Умань, м. Херсон);

- IV всеукраїнській науково-практичній конференції “Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання” із доповіддю “Формування культуромовних навичок молодших школярів засобами лексикології” (18-19 березня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській науково-практичній конференції “Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології” із доповіддю “Шляхи активізації словникового запасу слів молодших школярів в умовах Нової української школи” (22 травня 2020 року, м. Ізмаїл);

- III всеукраїнській науково-практичній конференції “Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості” із доповіддю “Особливості вивчення елементів лексикології в початковій школі: теоретичний аспект” (15-16 лютого 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- студентській науково-практичній інтернет-конференції „Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи“ із доповіддю “Позитивне спілкування як засіб подолання труднощів молодших школярів у процесі навчання” (22-23 жовтня 2020 року, м. Івано-Франківськ, м.

Бердянськ, м. Вінниця, м. Кам'янець-Подільський, м. Київ, м. Кропивницький, м. Мукачево, м. Полтава, м. Умань, м. Херсон);

- науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019-2020 навчальному році із доповіддю “Формування культуромовних навичок учнів початкової школи засобами лексикології” (23-24 вересня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський).

Опубліковано статтю “Формування культуромовних навичок учнів початкової школи засобами лексикології” у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Випуск 16, 2020 рік).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти (2019-2020 н.р. та 2020-2021 н.р.) Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає у визначенні особливостей формування культуромовних навичок під час опрацювання елементів лексикології у початкових класах; у впливі цього процесу на учнів та їхню культуру мовлення.

Практичне значення дослідження визначається виявленням ролі засобів лексикології у процесі формування культуромовних навичок учнів, що сприятиме поглибленню української мови та вмілому використанні одержаних знань, умінь і навичок у власному мовленні в сучасних умовах.

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 72 позиції, додатків. Повний обсяг дипломної роботи 108 сторінок.

ВИСНОВКИ

Формування культуромовних навичок молодших школярів є однією з нагальних проблем сучасної початкової освіти. Сучасні мовознавці розглядають культуру мовлення у кількох аспектах – теоретичному, практичному й етичному. Культура мовлення в теоретичному аспекті – галузь філологічної науки, яка досліджує мовленнєве життя суспільства та встановлює норми користування мовою як основним засобом спілкування людей. У практичному розрізі окреслене поняття розглядається як якість мови, що реалізується в процесі мовлення й виявляється в дотриманні мовцем нормативності мови. Етичний аспект культури мовлення витлумачують як мовний етикет, який втілюється в типових мовленнєвих формулах.

Лінгводидактичною основою організації роботи над формуванням культуромовних навичок учнів є лексикологія. Основний предмет її досліджень – слова в усіх їх функціональних виявах. Слово називають центральною функціонально-структурною одиницею мови. Інші елементи мови існують або для слова й у слові (фонеми та морфеми), або завдяки йому (речення). Це вираження асоціації певного значення з певним комплексом звуків, що піддається певному граматичному використанню. Основною відмінною рисою слова є наявність у ньому певного граматичного значення. Загалом слово – це самостійна, наділена одним або кількома граматичними значеннями одиниця мови, яка передає одне чи більше лексичних значень, легко відтворюється і є будівельним матеріалом для речення.

Слово в мовленні виступає в різних формах і з різним значенням. Лексичне значення (семантику) слова витлумачують як історично закріплену у свідомості народу (колективу) співвіднесеність слова з певним явищем. Лексичне значення і звукова форма слова становлять нерозривну єдність, у якій лексичне значення – ідеальний зміст, а звукова форма – матеріальна

оболонка. Є три типи лексичних значень слів: номінативне (первинне й похідне), фразеологічне й контекстуальне. Слова бувають однозначні й багатозначні, мають пряме й переносне значення. Слово в мові має вживатися в його загальноприйнятому лексичному значенні. Відхилення від його значення може призвести до непорозуміння, а то й до неправильного тлумачення сказаного.

Основними напрямками розвитку культуромовних навичок дітей є збагачення, уточнення, активізація словника, усунення нелітературних слів та вживання правильних мовленнєвих конструкцій у ситуаціях спілкування. Значне місце на уроках відводиться вправам, які допомагають розширити й уточнити словник дітей. Значення невідомих слів, що трапляються в текстах, обов'язково слід пояснювати, формуючи в учнів відповідні уявлення й поняття. Також слід виробляти в учнів уміння добирати слова, якими можна найточніше, найяскравіше, образно висловити думку. Необхідно повсякденно працювати над словом, пояснювати різні його значення, добирати синоніми, вводити слова в речення, виявляти синоніми в ілюстративному матеріалі. Вирішуючи ці завдання на уроках української мови, вчитель збагачує мовлення учнів, тобто поповнює їхній активний словник.

У лексико-семантичній роботі надзвичайно важливим є системність у роботі над словниковими словами. Таку роботу зі словниковими словами варто проводити відповідно до розділу мови, який вивчається: фонетики, орфоепії, акцентології, лексикології, синтаксису, морфеміці і морфології. Даючи завдання, вчитель повинен враховувати також і рівень підготовки класу, мовне середовище, у якому перебувають діти, територіальне розташування, а також проводити диференціацію вправ і завдань (від варіантної до індивідуальної).

Теоретичні положення культури мовлення визначають процес формування культуромовних навичок учнів засобами лексикології. Важливою ланкою в удосконаленні культуромовних навичок молодших

школярів є визначення помилок. Розуміння природи помилок, причин їх виникнення в мовленні, врахування і подальше виправлення допоможе вчителю ефективно організувати процес формування культуромовних навичок учнів засобами лексикології. Процес переходу учнів на літературне мовлення досить складний і проходить низку умовних етапів: виявлення неправильності й неприйнятності побутового мовлення; поступове осмислення особливостей нових фактів; нагромадження в досвіді учнів нових фактів літературної мови; період повного засвоєння морфологічних знань і вмінь.

Отримані результати підтвердили гіпотезу, що використання запропонованої системи лексикологічних вправ і завдань на основі врахування потенційних можливостей дітей позитивно вплинули на формування культуромовних навичок учнів. Дані експериментального дослідження дають змогу стверджувати, що у процесі використання розробленої системи роботи в учнів експериментального класу порівняно з контрольним значно підвищився рівень розвитку культуромовних навичок учнів, що дозволяє говорити про ефективність експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.
2. Бадер В. І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 1998. №4. С. 31–36.
3. Бадер В. Класифікація помилок у мовленні молодших школярів. *Рідна школа*. 1999. №9. С. 53–55.
4. Барановська Л. В. До теоретичних засад формування культури мовлення. *Педагогіка і психологія*. 2007. №3. С. 33–37.
5. Бібік Н.М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
6. Біденко В. Лексико-фразеологічна робота школярів на уроках мови. *Початкова школа*. 1997. №7. С. 48–51.
7. Біляєв О. Про культуру мовлення вчителів-словесників, учителів загалом і не лише вчителів. *Урок української*. 2011. №1. С. 23–27.
8. Буденкевич Ю. Поради батькам: як працювати над словом в молодшому шкільному віці. *Початкова школа*. 2010. №10. С. 11–12.
9. Василенко В. Незнайомі слова та робота з ними на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2010. №7. С. 35–39.
10. Вашуленко М. С. Державний освітній стандарт з української мови (початкова ланка). *Початкова школа*. 1997. №2. С. 2–5.
11. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020.
12. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
13. Вінник Т. Культурологічна підготовленість майбутніх учителів початкової школи. *Початкова школа*. 2017. №4. С. 9-10.

14. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова: підручник. Київ : Вища школа, 1989. 336 с.
15. Волощак М. Неправильно – правильно: довідник з українського слововживання. К., 2000. 128 с.
16. Гільбух Ю.З., Пенькова О.І. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 1979. №12. С. 66–69.
17. Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник-довідник з культури української мови. Львів, 1996. 367 с.
18. Груба Т. Робота над збагаченням словника учнів синонімами. *Наукові записки ТДПУ : Лінгводидактика*. 1998. №2. С. 31–33.
19. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ ст.). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
20. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4. С. 40-42.
21. Дика Н. Поняття культури мовлення учнів. *Дивослово*. 2010. №2. С. 50–51.
22. Довга П.Л. Чому так говоримо. Дванадцять місяців : настільна книга-календар / Упоряд. Т. Качалова. Київ : Веселка, 2001. 212 с.
23. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків : ОВС, 2002. 144 с.
24. Жовтобрюх В.Ф., Муромцева О.Г. Культура мови вчителя: курс лекцій. Харків : Гриф, 1998. 208 с.
25. Забіяка В. Робота зі словником. *Початкова школа*. 2010. №10. С. 8–11.
26. Захарійчук Мар'яна. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ : Грамота, 2020.
27. Зівако В., Непийвода С. Цікаві завдання з української мови в початковій школі. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 128 с.

- 28.Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення. *Початкова школа*. 2006. №2. С. 11–12.
- 29.Казнадзей К. Вивчення синонімів : методичні рекомендації. *Початкова школа*. 1999. №11. С. 66–74.
- 30.Караман С. Методика розвитку зв'язного мовлення. Ознайомлення з мовними нормами. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2004. №2. С. 47–50.
- 31.Кацюк Л.В. Розвиток культуромовних умінь. *Початкова школа*. 2003. №2. С. 25–29.
- 32.Коляда О. Комплексні завдання для самостійних робіт з української мови. *Початкова школа*. 2011. № 2. С. 14–16.
- 33.Концепція Нової української школи. Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
34. Корженко Ю. Формування культуромовних навичок учнів початкової школи засобами лексикології. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Київ : Міленіум, 2020. Вип. 16. С.154-157.
- 35.Кочерга О. Чутливість психофізіологічних систем та їх вплив на навчання учнів. *Початкова школа*. 2017. №3. С. 1-4.
- 36.Крайнева Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови. *Початкова школа*. 2003. №11. С. 24-26.
- 37.Крикун М. Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. №11. С. 27-35.
- 38.Лазаренко Н. Збагачення словника молодших школярів прикметниками. *Початкова школа*. 1999. №1. С. 14–17.
- 39.Левченко Г.Г. Формування звуковимови в умовах місцевого говору. *Початкова школа*. 2004. №4. С. 16–17.

- 40.Лобчук О. Формування мовленнєвого етикету у молодших школярів. *Початкова школа*. 2017. №7. С. 12-15.
- 41.Луцак Н. Збагачення лексики школярів. *Початкова школа*. 2006. №7. С. 12–14.
- 42.Мазур Є.І. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2004. №9. С. 10–17.
- 43.Малькевич Г. Уроки культури мовлення. *Рідна школа*. 1997. №2. С. 17–18.
- 44.Мартіна О.В. Культура мови. Культура мовлення : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2019. 124 с.
- 45.Мацько Л.І. Культура мови. *Початкова школа*. 1996. №5. С. 33–34.
- 46.Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
- 47.Методика та технологія уроків рідної мови в початковій школі / Наумчук М.М., Гузар О.В. Тернопіль, 1999. 114 с.
- 48.Михайлова Л.В. Урок з української мови та розвитку мовлення в 3 класі. *Початкове навчання та виховання*. 2005. №6. С. 2–3.
- 49.Місяк П. Системність роботи зі словниковими словами. *Початкова школа*. 2011. №4. С. 21–23.
- 50.Мовчун Л. Норма і відхилення: мовні помилки-штампи. *Початкова школа*. 2012. №1. С. 27–29.
- 51.Мовчун Л. Норми літературної вимови. *Початкова школа*. 2011. №10. С. 43–44.
- 52.Наумчук М.М. Дидактичний матеріал з української мови в 3 класі. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 80 с.
- 53.Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання). Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.

54. Наумчук М.М., Лушпинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови. Тернопіль : Астон, 2003. 132 с.
55. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
56. Пономарів О. Культура слова. Мовнотилістичні поради. Київ : Освіта, 2001. 240 с.
57. Пономарів О.Д. Сучасна українська мова. Київ : Либідь, 1991. 386 с.
58. Пономарьова К.І., Гайова Л.А. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ : УОВЦ «Оріон», 2020.
59. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Академія, 1999. 360 с.
60. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр, 1997. 255 с.
61. Симоненко Т. Виховувати мовну культуру з дитинства. *Початкова школа*. 2000. №8. С. 44–45.
62. Соловець Л. Фразеологізми як засіб формування культури спілкування школярів. *Початкова школа*. 2006. №6. С. 19–22.
63. Струганець Л.В. Теоретичні основи культури мови : курс лекцій. Тернопіль, 1997. 92 с.
64. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П.Грищенка. Київ : Вища школа, 1997. С. 365–378.
65. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за ред. Т.К.Білодіда]. Київ : Вища школа, 1973. 439 с.
66. Турко О. Лінгводидактичний аспект культури мовлення майбутніх учителів початкової школи : колективна монографія. Київ : Міленіум, 2020. С. 140-148.
67. Українська мова з методикою навчання в початкових класах: інтегрований курс : підручник / [за ред. А.П.Каніщенко, Г.О.Ткачук]. Київ : Промінь, 2003. 232 с.

- 68.Фесуненко П. Словникова робота в умовах класу-кабінету. *Початкова школа*. 2010. №2. С. 28–30.
- 69.Хорошковська О. Розвиток українського мовлення молодших школярів. *Рідна школа*. 2002. №3. С. 24–27.
- 70.Хребто О.Я. Робота над вимовними помилками діалектичного походження. *Початкова школа*. 2009. №12. С. 23–29.
- 71.Чорний Є.Д. Культура мови вчителя. *Початкова школа*. 2006. №10. С. 53–56.
- 72.Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник. Київ : Література, 2000. 688 с.